

A *láthatólag* kifejezés a komplexebb mentális folyamatokra való kiterjesztésen keresztül a *láthatóan*-hoz hasonlóan következtetés és vélekedés jelölőjévé (episztemiális kifejezéssé) vált.

- (26) *Ugyanakkor komolyabb következtetést is levonhatunk belőle: láthatólag csak utólagos bölcsességgel dönthetjük el, vajon azok a nehézségek és konfliktusok, amelyekkel egy társadalom szemben találja magát, rombolóak-e, vagy termékenyek.*
- (27) *Egy ember, aki önfeledten szereti saját poénjait, olyannyira, hogy láthatólag egészen működőképes világot tudna magának berendezni önmagából és saját vicceiből.*
- (28) *Az ilyen típusú megfontolások láthatólag íróasztal mögül jönnek elő.*

A fenti adatokban a kiemelt kifejezés az eseménynek a beszélőhöz, a vélekedés szubjektumához (az ő következtetési folyamataihoz) kötődését jelöli. Az alap az (26)-ban és részlegesen az ironikus hangvétellő (27)-ben is a kontextusból hozzáférhető, a (28) példában azonban kifejtetlen. A mentális távolság az alap és a következtetés eredménye között egyaránt (relatív) nagy (a kontiguitáshoz képest, vö. MORZSA – EVÉS), a következtetés egyéni mérlegelést feltételez.

A *láthatólag* kifejezés nem bővül, csak a lexikalizálódott *szemmel láthatólag* és *előre láthatólag* szerkezetekben fordul még elő. Csak egy adat van közbevetésre (29), hátravetve nem fordul elő a korpuszban.

- (29) *A filozófiát lélektan nélkül, láthatólag, nem nagyon hitte elfogadhatni.*
(Folytatjuk.)

KUGLER NÓRA

A beférkőző segédigés szerkezetek függőségi nyelvtani elemzéséhez*

1. A magyar mondat egyik különös sajátossága az igekötő és az ige megszakított szórendje, s e jelenségen belül az ún. beférkőző segédigés szerkezetek használata (pl. *el fog utazni*). Tanulmányom középpontjában ez utóbbi mintázattípus szerkezeti elemzése és „létokának” funkcionális nyelvészeti magyarázata áll. A **2.** rész az adatok és a segédfogalmak bemutatására szolgál, majd a **3.** rész összeveti a konstrukció néhány lehetséges megközelítését, kitérve az akadémiai leíró (ún. hagyományos) nyelvtan felfogására, valamint az összetevős szerkezeti elemzés két, a magyar nyelvészetben megjelent típusára. Ezután a **4.** részben függőségi nyelvtani keretben fogalmazom meg az ábrázolással kapcsolatos problémát, majd az **5.**-ben

* A kutatást az OTKA K100717 számú „Funkcionális nyelvészeti kutatás” című projektje támogatta.

javaslatot teszek ennek megoldására. A 6. részben a szerkezetforma kialakulását a jelentés szerveződése és más forma–jelentés párok analógiája alapján motiválom. Végül a 7. részben összefoglalom az eredményeket.

2. A tanulmány olyan szerkezetekkel foglalkozik, mint amelyek (1)-ben olvashatók:

- (1) a) *János el fog utazni Párizsba.*
 b) *János el szeretne utazni Párizsba.*
 c) *János részt szeretne venni a kiállításon.*

E példákat egyazon konstrukciótípus megvalósulásainak tekintem – annak ellenére, hogy a hagyományos (vagy akár a strukturális) szófajteni elemzés szerint alkotóelemeik nem egyenrangúak. Az *el*-t általánosan igekötőnek szokás elismerni, a *részt*-et azonban nem, s hasonlóképpen, míg a *fog* kétségtelenül segédige, addig a *szeretne* kapcsán már kételyek vethetők fel (vö. LENGYEL 2000a; KENESEI 2008).

Számomra mindez azért mellékes, mert elemzésem nem szófajteni, hanem mondatnyi érdekű, a mintázatok között pedig annyira szembeűnő a formai és jelentésbeli párhuzam, hogy az okvetlenül egységes kezelést kíván. A strukturális nyelvtani szakirodalomra építve igemódosítóknak nevezem azt a kategóriát (KOMLÓSY 1992; KIEFER 2003), amelybe a hagyományos igekötők és a *részt*-hez hasonló puszta főnévi bővítmények egyaránt beletartoznak, és végesalaknak a „mindenkori igeragot viselő szót” (I. KÁLMÁN C. et al. 1989: 52). Emellett megtartom a segédige elnevezést is, azonban rugalmasan kezelem azt: nem egy rögzült lexikális osztályt értek rajta, hanem inkább a segédigei használatból indulok ki egy olyan konstrukciótípus részeként, amely történetileg egyre több igét vonz magához, miközben számottevő nyelvi variabilitásnak is ki van téve. E segédigei használat formai leírásában, azonosításában elfogadom KÁLMÁN C. et al. (1989: 62) javaslatát: „azok a ni-alak melletti igék segédigék, melyek lapos prozódiajú mondatban hangsúlytalanok lehetnek”. E hangsúlytalan ejtés szórendi korrelátuma igemódosítóval rendelkező ni-alak (hagyományosan: főnévi igenév) esetén a beférkőzés (KÁLMÁN C. et al. 1989: 63), amely cikkem szorosabban vett témáját jelenti.

A szerkezeti leírás számára a fő kihívás elmélettől függetlenül ugyanaz: az igemódosító a főnévi igenév tövével alkot szótári egységet (vö. az *elutazik, részt vesz* igéket), szórendi és prozódiai szempontból viszont a segédigéhez kötődik szorosabban. Mindez jól látszik abból is, hogy az igemódosító és a végesalak válaszmondatként (az igekötőhöz hasonlóan) önálló megnyilatkozás szerepét töltheti be (2). Ennek jelentőségére később még visszatérek.

- (2) A: *János el szeretne utazni Párizsba?*
 B: *(Igen,) el szeretne.*

A következő részben áttekintem a beférkőző segédigés szerkezet három lehetséges megközelítését. Előbb a hagyományos grammatika felfogásával, majd az ösz-

szetevős szerkezeti elemzés egy nem transzformációs és egy transzformációs változával foglalkozom. Az elemzésekkel szemben a következő elvárásokat támasztom:

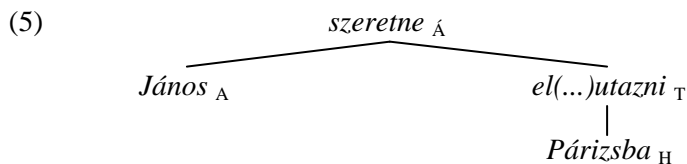
- (3) a) Az igemódosító és a főnévi igenév kapcsolatának az elismerése.
 b) Az igemódosító és a segédige kapcsolatának az elismerése (vö. (2)).
 c) Annak a nyelvi intuíciónak a tükrözése, hogy az igemódosító + segédige + főnévi igenév szerkezet – az elemzés valamelyik szintjén – egy szintaktikai és/vagy szemantikai egységet alkot.

A (3c)-ben említett intuíciónak különféle tesztekkel lehet igazolni, pl. behelyettesítéssel (*János {elutazna / el szeretne utazni} Párizsba*), mellérendeléssel (*János el szeretne utazni és el is fog utazni Párizsba*), ún. gapping típusú ellipszissel (*János el szeretne utazni Párizsba, Mari pedig Rómába*) stb. Mindez valószínűleg szorosan összefügg azzal, hogy az *el szeretne utazni* jelentésszerkezete éppúgy egy modalizált eseményt tartalmaz, mint az *elutazna* igealaké. Részletes érvelés helyett abban bízom, hogy az intuíciónak az olvasók többsége is oszja.

3. Kiindulópontunk legyen az alábbi két példamondat.

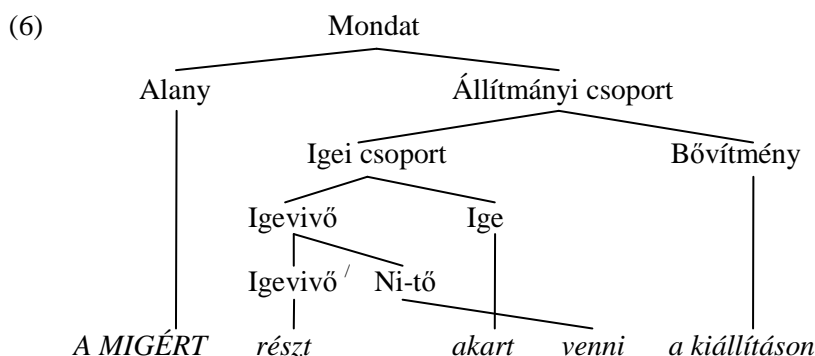
- (4) a) *János szeretne elutazni Párizsba.*
 b) *János el szeretne utazni Párizsba.*

A „Magyar grammatika” (MGr.) megközelítésében a mondszerkezeti elemzés függetlenedhet a szórendi problémáktól. A grammatika feladata a mondat mint „elvont nyelvi egység”, azaz a „rendszermondat” vizsgálata (LENGYEL 2000b: 31), amelynek az egyes szórendi változatok csak ún. „nyilatkozattípusait” képviselik (KUGLER 2000: 379). Feltehetően (4a) és (4b) is egyazon rendszermondathoz tartozik, amelynek szerkezetét (5) mutatja meg. A két szórendi változatról informálisan az *el(...)**utazni* írásmóddal adok számot, a mondatrészek megkülönböztető aláhúzását pedig alsó indexszel váltottam fel.

Az elemzés a függőségi nyelvtan koncepcióját alkalmazza (l. TESNIÈRE 1959; MELČUK 1988; HUDSON 2007 stb.): a mondatot elemi lexikális egységek közötti aszimmetrikus viszonyok (függőségi viszonyok) hálózataként jellemzi. Mint látni fogjuk, a saját javaslatom is majd hasonló elgondolást követ. Gondot jelent azonban, hogy a fenti ágrajz a (3)-ban említett elvárások közül csak egyet teljesít. Az *elutazni*-t egy csomópontként kezeli, így kifejezi az igemódosító és a főnévi igenév összetartozását. Hiányzik azonban az *el* és a *szeretne* kötődésének, valamint az *el szeretne utazni* mint háromelemű szerkezet egység mivoltának a tükrözése.

A szónál nagyobb, de a mondatnál kisebb egységek feltárására a leginkább bevett módszer a függőségi nyelvtan alternatíváját jelentő összetevős szerkezeti elemzés, amely azt vizsgálja, hogy a szavakat hogyan „rakjuk össze” kifejezésekké, a kifejezéseket pedig mondatokká (l. É. KISS 2006: 110). Az eljárással leginkább a generatív nyelvészet él, de lehetséges pusztán leíró célú alkalmazása is, a generatív elmélet és módszer más elemeinek elfogadása nélkül. Erre nyújt példát a magyar szakirodalomban KÁLMÁN C. et al. (1989) is, akik a beférkőző segédigezés szerkezetet az alábbi módon ábrázolják (KÁLMÁN C. et al. 1989: 52; a szerzők az „igemódosító” terminus helyett az „igevivő” megnevezést használják).

Az ábra két elvárásnak is megfelel: kifejezi a *részt* és a *venni* kapcsolatát (3a), valamint a *részt akart venni* egység jellegét is (3c); utóbbit a szerzők igei csoportnak nevezik. Hiányzik viszont – vagy csak nagyon áttételesen érvényesül – az igemódosító (igevivő) és a segédige viszonyának a tükrözése (3b). Ennél is súlyosabb probléma, hogy az ágrajz megsérti az összetevős szerkezeti elemzés egy általánosan elfogadott megszorítását, amely tiltja a kereszteződő éleket (No Crossing Branches). Az ezen elvet kiiktató, megengedő álláspont akkor volna meggyőző, ha elvszerű választ kapnánk arra, mely esetekben lehetséges a megszakított összetevőt tartalmazó szerkezet, és melyekben nem. Enélkül az engedékenység „túlgeneráláshoz” vezet, azaz olyan szerkezetek jólformaltságát jósolja, amelyek nem léteznek (pl. **Akart a MIGÉRT venni a kiállításon részt*).

Érdekes ugyanakkor (a fenti elemzéstől függetlenül), hogy lehetséges a következő szórendi változat is (vö. KÁLMÁN–RÁDAI 1998: 176):

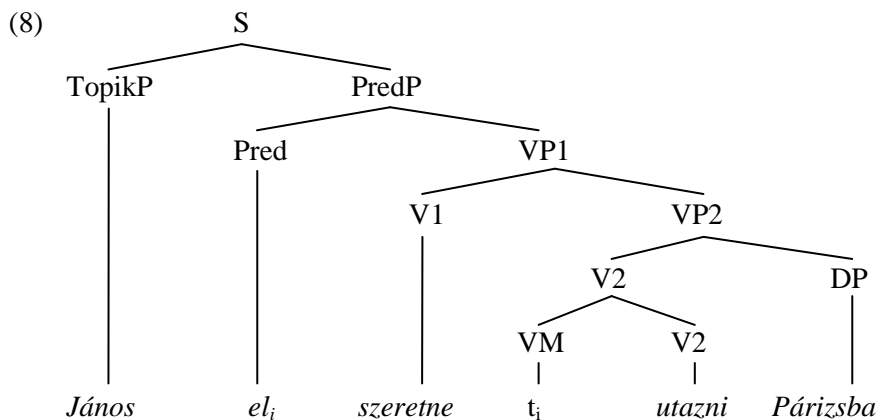
(7) *A MIGÉRT részt akart a kiállításon venni.*

Ez ahhoz a felismeréshez vezet, hogy noha a *részt + akart + venni* szerkezetet egységnek érezzük, az alkotóelemek közötti kohézió korántsem olyan erős, mint a *részt vett* esetében (vö. **A MIGÉRT részt a kiállításon vett*). Úgy tűnik, a *részt* és az *akart* szorosan kötődik egymáshoz, míg a *venni* lazábban kapcsolódik hozzájuk – éppen ellentétesen a (6)-ban sugalltakkal. Az általános következtetés pedig az lehet, hogy az igemódosító + segédige + főnévi igenév mintázat olyan szemantikai

egységet alkot, amely hajlamos szórendi egységként realizálódni, de bizonyos rugalmassággal is rendelkezik e tekintetben. (E kettősség megragadására később függőségi nyelvtani keretben teszünk kísérletet.)

Végül az áttekintést zárjuk egy olyan megoldástípussal, amely az összetevős szerkezeti módszer mellett a transzformációs generatív nyelvtan további feltevéseit is elfogadja. Egy adott szerző konkrét elemzése helyett itt csak vázlatosan mutatom be a gondolatmenet feltehető irányát.

Mint az jól ismert, a (fősodratú) generatív nyelvtan a mondatokhoz nem csak egyetlen (ún. felszíni) szerkezetet rendel, hanem emellett feltételez a közvetlen megfigyelés számára nem elérhető mélyszerkezeti reprezentáció(ka)t is, amely(ek)-ből transzformációs szabályokkal lehet előállítani a felszíni, a mondat kiejtését is meghatározó struktúrát. Ez lehetővé teszi, hogy az igemódosító és a főnévi igenév, illetve az igemódosító és a segédige kapcsolatát két külön reprezentációs szinthez kössük: előbbit nevezhetjük mély-, utóbbit pedig felszíni szerkezetnek. Mindezt és a mondat transzformációs levezetését az alábbi egyszerűsített ábra szemlélteti.

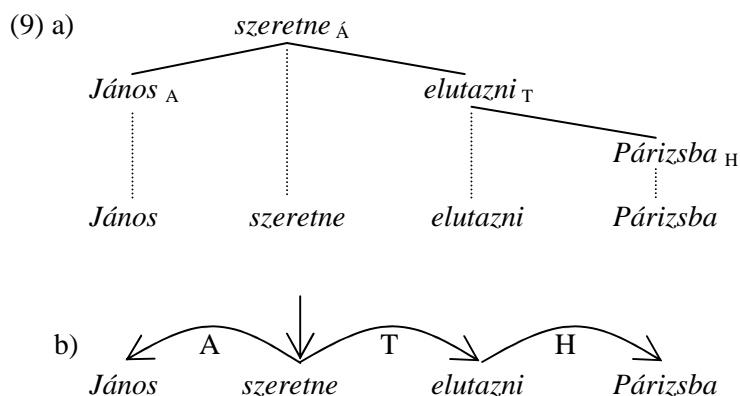
E megoldás szerint az *el* igemódosító (VM) a mélyszerkezetben az *utazni*-val alkot V típusú összetevőt. Ezután egy transzformációs szabálynak köszönhetően kimozog az – É. KISS (2008) nyomán – PredP-nek (predikatív frázisnak) nevezett csomópont alatti pozícióba. A kimozgatott elem nyomot hagy (t, trace), amely a sajátjával azonos indexet kap.

Az elemzés előnye, hogy képes az igemódosító és a főnévi igenév (lexikális eredetű) kapcsolatának és az igemódosító felszíni szórendi pozíciójának kifejezésére, valamint metaelméleti szempontból szigorúbb (elvszerűbb), mint KÁLMÁN C. et al. (1989) javaslata. Ennek ára a mögöttes reprezentációk és a mozgatások feltételezése, ami – kérdéses pszichológiai valóságossága miatt – sokak számára elfogadhatatlan (pl. az LFG, a HPSG és a konstrukciós nyelvtanok egyaránt elvetik a transzformációkat). Emellett két lehetséges problémát említek. Egyrészt az *el* és a *szeretne* prozódiai egységet (fonológiai szót) alkot, ami annak a jele lehet, hogy szintaktikailag is egy összetevőt képviselnek (vö. a téves írásmód gyakoriságát is az anyanyelvi beszélők jelentős körében: *elszeretne utazni*). Ez a (8)-as ábrán nincs így, és ez nem

feltétlenül az említett egyszerűsítés következménye. Másrészt a (3c)-ben szereplő elvárás sem teljesül: az *el szeretne utazni* annak ellenére nem számít egységnek (összetevőnek), hogy különféle szintaktikai próbák és szemantikai szempontok is ezt valószínűsítik. Mint É. KISS (2008: 129) megjegyzi, „a generatív nyelvelmélet felfogásában a szórend, az értelmezés és a prozódia is a mondatszerkezeti hely függvénye”. Ha ez így van, akkor nagyobb fokú megfelelést (izomorfizmust) várunk a szintaktikai, a prozódiai és a szemantikai szerkezet között.

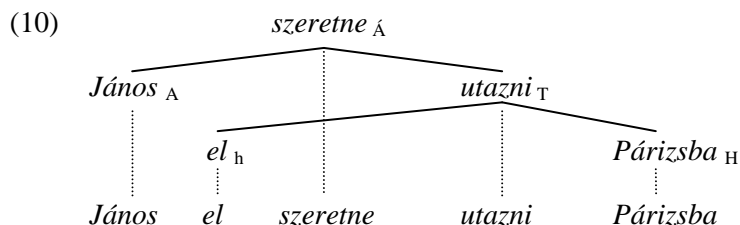
A következőkben áttérek saját elemzésem bemutatására. A javaslat – a hagyományos grammatikához hasonlóan – a függőségi nyelvtan leíró módszerét alkalmazza, ugyanakkor az MGr.-rel ellentétben az elemek viszonyrendszerének komplexebb, a szórendre is tekintettel lévő feltárására törekszem. Célom a (3)-ban szereplő elvárások együttes teljesítése lesz.

4. A függőségi nyelvtan, mint korábban szó volt róla, a mondatban elemi lexikális egységek aszimmetrikus viszonyainak hálózatát látja. Ennek egyik megjelenítési eszköze TESNIÈRE (1959) szemmája, amely az (5)-ös ágrajzban is érvényesül. A módszer legfőbb hátránya, hogy csak nagyon korlátozottan alkalmas a szórendi változatok tükrözésére. Ezért a szakirodalomban több olyan alternatív ábrázolási módszer is elterjedt, amely orvosolja ezt a problémát. Az alábbi ágrajzok két, lényegében egyenértékű megoldást szemléltetnek:

A (9a)-ban látott konvenció szerint a szavakat a maguk lineáris rendjében jegezzük le (ez az ún. *ordre linéaire*), és pontozott vonallal jelezzük, hogy a hierarchia (*ordre structurale*) melyik csomópontját képviselik. Mint látni fogjuk, a kettő közötti megfeleléseket egy sajátos elv szabályozza. (9b) az alaptagtól a bővítmény felé mutató görbe élek használatával kiküszöböli a szavak kétszeri lejegyzését. E megoldás szerint – amely HUDSON (2007)-re jellemző – az alany, tárgy stb. címkeket a gráf éleihez rendeljük, hűen ahhoz a megfigyeléshez, hogy ezek voltaképpen nem különülők nyelvi objektumokat, hanem viszonyokat osztályoznak. Az abszolút főlérendelt tagot függőleges, lefelé mutató nyíl jelöli meg. Az alábbiakban – a felhasznált szakirodalomhoz igazodva – a (9a) típusú megoldással élek.

A probléma (4b) elemzésében jelentkezik. Kézenfekvő ugyanis azt feltételezni, hogy az *el* az *utazni* igenév bővítője, vagy legalábbis határozói szerepből grammatikalizálódott és e jellegét részben megőrző módosító eleme. Ez a következő ágrajzot eredményezi, ahol *h* utal az igekötő határozó(szó)i „tojáshéjára” (PÉTER 2008: 7).

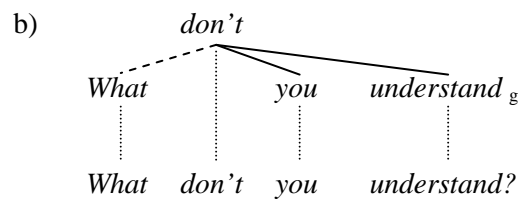
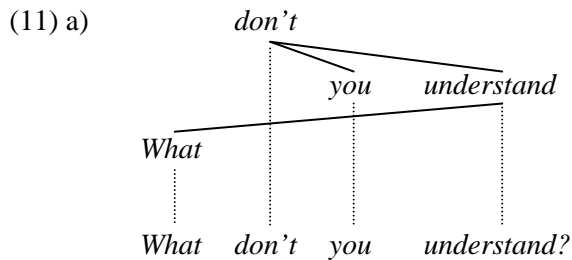

Az ábrával kapcsolatban az a formai kifogás merül fel, hogy megsérti a szórend függőségi leírásának egyik megszorítását, amelyet a *projektivitás* elveként tart számon a szakirodalom (ROBINSON 1970: 260; HUDSON 2007: 130 stb.). Ez azt mondja ki, hogy egy *abc* szóalaksorban, ahol *a* és *c* között függőségi viszony van, *b*-re teljesülnie kell, hogy vagy *a*, vagy *c* bővítője. Másképp fogalmazva: nem lehetséges, hogy egy alaptag bővítője annak egyik oldalán, e bővítő saját bővítője pedig az „eredeti” alaptag másik oldalán szerepeljen. (10)-ben éppen ezt tapasztaljuk: a *szeretne* abszolút fölérendelt tag közvetlen bővítője az *utazni*, amely tőle jobbra helyezkedik el, az *el* viszont (amelyet ez utóbbi alá rendeltünk) tőle balra. A tiltás voltaképpen nem más, mint a kereszteződő élekre vonatkozó összetevős szerkezeti megszorítás függőségi nyelvtani megfelelője. Funkcionális háttérben alighanem az áll, hogy a bővítők alaptagjukkal – a kapcsolat felismerését biztosítva – lehetőleg *lokális* viszonyt tartanak fenn.

Bár a projektivitás elve inkább erős tendencia, mintsem abszolút törvény, ahhoz mégis eléggé jelentős, hogy ne hagyjuk figyelmen kívül. Magam azt a munkahipotézist követem, hogy ha a kérdéses elvet egy szerkezeti ábra megszegi, az külön magyarázatra szorul és/vagy (új leíró eszközök bevonásával) másfajta ágrajz megszerkesztését igényli. A (10)-zel kapcsolatos probléma kezelésének egyik lehetséges útja, hogy az *el szeretne utazni* kifejezést elemzetlen komplex egységnek tekintjük, egyetlen csomópontnak a szerkezeti ábrán. Ez azonban inkább a probléma megkerülésének, mint megoldásának látszik, ráadásul a (7)-es szórendi változatról sem ad számot. A következőkben ezért GROß–OSBORNE (2009) nyomán egy olyan elemzésre teszek javaslatot, amelyben a *szeretne* marad az abszolút fölérendelt tag, ugyanakkor a projektivitás elve sem sérül. A megoldást 5. A)-ban mutatom be, majd előnyeit 5. B)-ben részletezem.

5. A) GROß–OSBORNE (2009) fő célja magyarázatot adni azon mondatokra, amelyekben a projektivitás elve (látszólag) nem teljesül. Ilyen például a *What don't you understand?* 'Mit nem értesz?' angol mondat, amelyben a *what* 'mi(t)' kérdő névmás az *understand* 'érteni' tárgyi bővítője, azonban a szintagma két eleme

közé ékelődik a *don't* tagadást kifejező segédige mint abszolút fölérendelt tag. A szerzők a (11a)-ban látható módon jelzik a projektivitás megsértését, és olyan alternatív ágrajzot javasolnak, mint amely (11b)-ben szerepel.

A javaslat értelmezéséhez szükség van néhány segédfogalomra. GROß–OSBORNE (2009: 45) szerint *l á n c n a k* (chain, későbbi munkáikban latinosan: *catena*) minősülnek az egyes szóalakok, valamint azok a szóalak-kombinációk, amelyek a dominanciaviszonyok szempontjából folyamatosak. Például egy jelző és az alanyi alaptagja, vagy az alany és annak állítmányi alaptagja láncot alkotnak, az alany jelzője és az állítmány viszont nem. A kiegészítendő kérdések szempontjából a *what* 'mi(t)' névmási bővítmény (mint szóalak) tehát láncnak számít, akár csak a *which book* 'melyik könyv(et)' kifejezés a *Which book did you read?* 'Melyik könyvet olvastad?' mondatban.

A másik fontos javaslat, hogy GROß–OSBORNE (2009: 53) megkülönböztetik az *alaptag* (head) és a *régens* (governor) fogalmát, noha a két funkciót legtöbbször ugyanaz a mondatrész látja el. Az alaptag definíciójuk szerint az a szó, amelyik egy láncot közvetlenül dominál. A régens ezzel szemben az a szó, amelyik egy lánc megjelenését engedélyezi.

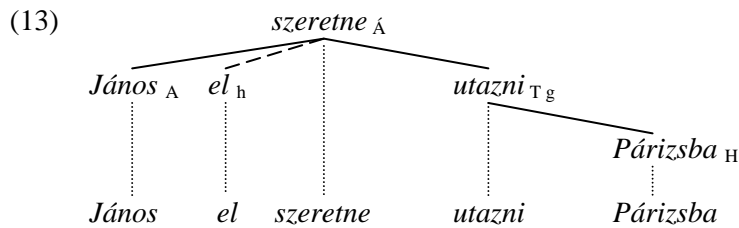
Ezek után (11b) megértéséhez már csak az „emeléses” szerkezetek elismerésére van szükség, amelyekben egy lánc alaptagja és régense nem azonos. Ezt az alábbi ún. *emelkedési elv* (Rising Principle) szabályozza (GROß–OSBORNE 2009: 53):

(12) Egy adott lánc alaptagja vagy a lánc régense kell, hogy legyen, vagy dominálnia kell a lánc régensét.

A fenti angol példamondatban a kérdő névmási tárgy régense az *understand*, amit az utóbbi alsó indexébe tett *g* betű (governor) jelöl. Ez az a szóalak, amely a

tárgy megjelenését engedélyezi. Alaptagja viszont a *don*'t segédige, amely alá a mondat szerkezetben tartozik. A régens és az alaptag elkülönülése esetén szaggatott vonallal jelöljük a „felemelkedett lánc” (risen chain / risen catena) és az alaptag közötti viszonyt. Fontos hangsúlyozni, hogy GROß–OSBORNE (2009) elmélete határozottan nem derivációs jellegű, azaz nem feltételeznek olyan mögöttes szerkezeti szintet, amelyen a *what* alaptagja az *understand* volna. Emelkedésről inkább csak figuratív értelemben beszélnek: nem véletlen, hogy (12) megszorításként, nem pedig input → output szabályként van megfogalmazva.

GROß–OSBORNE (2009) számos érveléssel szolgál az „emelkedésre” (GROß–OSBORNE 2009: 56–64), ezek ismertetésére azonban itt nincs mód (de l. az 5. B részt). Ehelyett áttérek arra a technikai kérdésre, hogy miként elemezhető (4b) az új nézőpontból. A projektivitás elvét megsértő (10)-es ábra helyét az alábbi veheti át:

B) A megoldás előnyeit egyrészt (10)-zel szemben, másrészt a (3)-ban említett elvárásokhoz képest érdemes meggondolni. Ami a (10)-zel való összevetést illeti, az egyik előny a metaelméleti szigorúság, a projektivitás elvének betartása. Ez azonban nem lehet öncél; fontos, hogy független érveket is találjunk az *el* és a *szeretne* kapcsolatára.

A legfőbb érv a (2)-ben látott, ellipszist tartalmazó mintázat lehetősége, amelyet alább megismétlek:

- (14) A: *János el szeretne utazni Párizsba?*
 B: *Igen, el szeretne.*

Indirekt bizonyítás keretében tételezzük fel, hogy a függőségi viszonyok láncja az *el szeretne utazni* mintázatban a következő: *szeretne*_A → *utazni*_T → *el*_h (a szórendtől függetlenül). Ehhez képest az ellipszis a közbülső tagot érinti, azaz a *szeretne* és az *el* fonológiai tartalma megmarad, miközben az *utazni*-é törlődik. Ez meglehetősen furcsának tűnik, vö. ROSTA észrevételét: „Az ellipszis a mondat szerkezet egy része fonológiai tartalmának törlésével jár, és a jelek szerint úgy működik, mintha a szintaktikai fa egyik ágát (illetve ennek a fonológiáját) lemetszenénk. Tehát ha az egyik csomópont fonológiai tartalma törlődik, akkor az összes neki alárendelt csomópont fonológiai tartalmával ugyanez kell, hogy megtörténjen” (ROSTA 2006: 176; saját fordítás – I. A.).¹

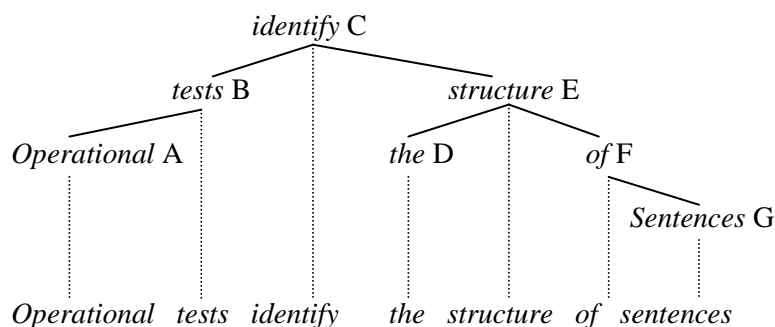
¹ „Ellipsis involves the deletion of the phonological content of some syntactic structure, and it seems to operate rather as if (the phonology of) a branch of the syntactic tree were snipped off.

Bár az ellipsisnek vannak az általánosításnak ellentmondó típusai is, az $a \rightarrow b \rightarrow c$ alakú láncok b elemére alighanem érvényes ROSTA meglátása. Nagyon különös volna, ha az *utazni* ellipszise nem járna az *el* törlésével is, ha valóban a *szeretne* $\bar{A} \rightarrow utazni_T \rightarrow el_h$ szerkezetet fogadjuk el. A nyelvi tényekből tehát arra lehet következtetni, hogy az *el* valójában nem az *utazni*-nak van alárendelve, hanem közvetlenül az abszolút fölérendelt tagot, a *szeretne* segédigét módosítja. Mindezt megerősíti az a korábbi (gyengébb) érv is, hogy az *el szeretne* fonológiai szót alkot, amit a beszélők egy nem elhanyagolható része írásban is érvényesít. Feltehető ugyanis, hogy a fonológiai szavasulás leginkább olyan elemeket érint, amelyek közvetlen szintaktikai kapcsolatban állnak.

A továbbiakban nézzük, hogy az elemzés megfelel-e a (3)-ban támasztott követelményeknek. Jól látható, hogy (3a)-nak és (3b)-nek igen, hiszen a régens és az alaptag fogalmának szétválasztásával megoldja az igemódosító–főnévi igenév és az igemódosító–segédige kapcsolat egyidejű elismerését. Nehezebb megítélni (3c) teljesülését: első ránézésre úgy tűnik, az *el szeretne utazni* szerkezet egység mivoltát az ágrajz nem tükrözi. Ahhoz, hogy belássuk ennek az ellenkezőjét, GROß–OSBORNE (2009) elemzésének egy korábban mellékes vonatkozására, a lánc fogalmára kell visszatérnünk. Idézzük fel ennek pontos meghatározását (15), egy szemléltető ábrával együtt (16).

(15) L á n c : egy szó, vagy a szavak olyan kombinációja, amely a dominancia-viszonyok szempontjából folyamatos (vö. GROß–OSBORNE 2009: 45; OSBORNE–GROß 2012 átfogalmazása szerint).

(16)

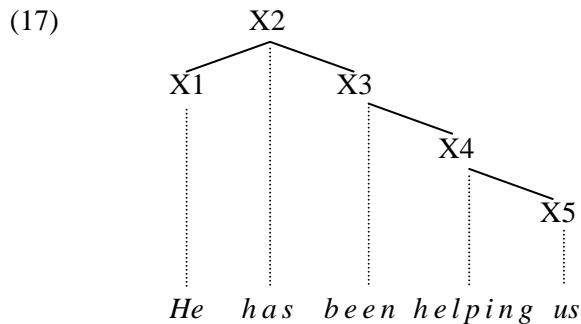

Azt a hagyományos nyelvtan is elfogadja (l. KESZLER 2000: 361), hogy például az ABC egy szintagmalánc, míg az AC nem, hiszen csak az előbbi folyamatos a dominanciaviszonyok szempontjából (vö. HUDSON 1990: 99 is). Valamivel meglepőbb, hogy GROß–OSBORNE (2009) láncnak tekinti – többek között – ABCE-t és BCED-t is. Ez azért lehetséges, mert definíciójuk nem köti ki, hogy csak egy irányban (monoton felfelé vagy lefelé) lépkedhetünk az ágrajzon: csupán az a megszorítás

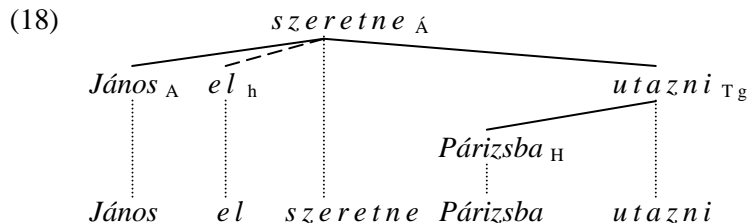
Thus if the phonological content of one node is deleted, then so must be the phonological content of all nodes subordinate to it.”

érvényes, hogy nem szabad átugrani szóalakokat. Más szóval, a láncnak ez az értelmezése a hagyományos nyelvtan „szintagmabokor” fogalmát is magában foglalja (l. KESZLER 2000: 362).

A fogalom jelentősége, hogy függőségi nyelvtani fogódzót ad olyan többszavas hálózatrészek azonosítására, amelyek szemantikai egységként viselkedhetnek. Elméleti és empirikus megalapozását O'GRADY (1998) és OSBORNE (2005) végezte el. O'GRADY (1998) meggyőzően mutatja ki, hogy az idiómák tagjai – szótári reprezentációjukban – láncot alkotnak, OSBORNE (2005) pedig többek között a komplex állítmányok elemzésében hasznosítja a fogalmat. A jelölés szempontjából lényeges, hogy utóbbiakat dőlt betűs szedéssel emeli ki. Például a *He has been helping us* 'Ő (masc.) egy ideje segít nekünk' angol mondatban a *has been helping* (a *help* 'segít' ige befejezett folyamatos jelen idejű alakja) számít – komplex predikátumként – láncnak (OSBORNE 2005: 268).

Erre a kitérőre azért volt szükség, mert a lánc ilyen értelmezésébe beleillik az igemódosító + segédige + főnévi igenév szerkezet is (ahogyan azt (13)-ban elemeztük). Találtunk tehát egy olyan függőségi nyelvtani meghatározást, amely lehetővé teszi a beférkőző segédige mintázat egységként való azonosítását. Ráadásul mivel a „láncság”-nak nem feltétele a teljes szórendi összetartozás, a fogalom kellően rugalmas ahhoz, hogy akkor is biztosítsa mindezt, amikor egy bővítmény a segédige és a főnévi igenév közé ékelődik:

Az *el*, a *szeretne* és az *utazni* a fenti ábrán láncot alkot, mivel a dominancia-viszonyok szempontjából a kapcsolatrendszerük folyamatos. Ehhez képest másodlagos, hogy a szórend ezt a lánc jelleget csak részben tükrözi. Bár feltehető, hogy a kontiguitásnak nagy szerepe van abban, hogy egy lánc mennyire szembetűnő az észlelés és az értelmezés számára (optimális esetben a szoros jelentésegységet létrehozó

láncok elemei szórendileg is összetartoznak), ez csak tendenciát és nem szigorú előírást jelent.

Összegzésül elmondható, hogy a javasolt elemzés a (3)-ban támasztott mindhárom elvárásnak megfelel. A régens és az alaptag megkülönböztetésével képes az igemódosító–főnévi igenév és az igemódosító–segédige kapcsolat egyidejű elismerésére. A lánc fogalmával pedig az igemódosító + segédige + főnévi igenév mintázat (potenciális) jelentésegység jellegét is kimutatja, de rugalmasabban, mint KÁLMÁN C. et al. (1989) összetevős szerkezeti elemzése. Ily módon a javaslat számára a (18)-as szórendi változat sem jelent problémát.

A következő részben immár funkcionális oldalról közelíték a kérdéskörhöz: célom azon tényezők felvázolása lesz, amelyek a beférkőző segédigés szerkezetek „létokát” megvilágíthatják. (A gondolatmenet egy korábbi kifejtéséhez l. IMRÉNYI 2011.)

6. A funkcionális kognitív nyelvészet felfogása szerint a nyelv forma–jelentés párok, *k o n s t r u k c i ó k* rendszere, amelyek egy gazdag *h á l ó z a t b a n* rendeződnek el, és különféle kapcsolatokban állnak egymással. BYBEE (2001: 22) a szavak között fonológiai, szemantikai és morfológiai kapcsolatokat feltételez: utóbbiak akkor érvényesülnek, ha két szó között egyszerre találunk szisztematikus formai és funkcionális egyezést. Például a *played* 'játszott' és a *spoiled* 'elrontotta' angol múlt idejű igék között a /d/ végződés teremt fonológiai kapcsolatot, amely megfelel a jelentésükben fellelhető közös mozzanatnak (múlt idő). A morfematikus szerkezet (a szó töre és toldalékokra bontása) voltaképpen másodlagos, emergens jelenség a szavak mint gestaltok közötti viszonyokhoz képest (BYBEE 2001: 24).

A *p a r a d i g m á k a t* a részleges hasonlóság (paradigmatic uniformity) és a részleges különbség (paradigmatic contrast) együttese jellemzi. Például az *olvasok, olvasol, olvas* elemsorban a szóalakok tövének hasonlósága (tőparadigma), míg az *olvasok, futok, várok* sorozatban a végződés hasonlósága jelez funkcionális párhuzamot (toldalékparadigma), l. REBRUS–TÖRKENCZY (2008: 688–9). Innen már csak egy lépés az a további feltevés, hogy a funkcionális hasonlóságok formai hasonlóságokkal, a funkcionális különbségek formai különbségekkel való jelzése a nyelvi rendszer lényegéhez tartozik. Ez a nemzetközi szakirodalomból is ismert tétel (vö. pl. WIERZBICKA 1995: 224) újabban a magyar nyelvészetben a következő formában fogalmazódott meg:

(19) „A funkcionális optimalizálás elve: A természetes nyelvek törekszenek arra, hogy a hasonló funkciókat betöltő alakok formailag is minél hasonlóbbak legyenek, és megfordítva, hogy az eltérő funkciójú alakok minél eltérőbb formájúak legyenek.” (REBRUS–KÁLMÁN 2009: 155.)²

² Indokolt lenne a fokozatosságot mind a funkció, mind a forma oldalán elismerni: minél hasonlóbb a funkció, annál hasonlóbb a forma. Értelmezésében az elv prediktív ereje korlátozott, inkább „csak” motiváció típusú magyarázatra képes, de ettől nem kevésbé értékes (vö. LANGACKER 2008: 88).

Felmerül a kérdés, hogy vajon az elv csupán a szavak szintjén érvényes-e – ahogyan a *played* és a *spoiled* példáján látjuk –, vagy a szónál nagyobb nyelvi egységek körében is. Az ún. konstrukciós nyelvtanok (köztük LANGACKER kognitív nyelvtana: 1987, 2008) azt tartják, hogy a mondat szerkezeti mintázatok éppúgy forma–jelentés párok, mint a szavak, s tulajdonképpen csak fokozati különbség van (pl. sematikusságuk mértéke szerint) az elemi és az összetett jelek között. Ebből az következik, hogy a mondat típusok vagy – az előző rész értelmében vett – lánc típusok közötti funkcionális hasonlóságok és különbségek formai kifejeződését éppúgy elvárhatjuk, mint ahogyan nem lepődünk meg az angol szabályos múlt idejű igealakok részleges hangtani egyezésén.

Itt térhetünk vissza a beférkőző segédigés szerkezetre, s ennek más forma–jelentés párok analógiáján alapuló magyarázatára. Az egyik szint, amelyen ez az analógia megragadható, az igei állítmány szintetikus és analitikus változatait érinti. Egy igei állítmány (pl. *elutazott*) jelentése LANGACKER (1987, 2008) nyomán úgy jellemezhető, hogy a nyelvi kifejezés valamilyen folyamatípust hív elő (vö. az *elutaz-* fő szerepét), s ezt „viszonyba hozza éppúgy a folyamat résztvevőivel a kifejezett jelenetben, mint a konceptualizálókkal (például a beszélővel és a hallgatóval), a konceptualizálók által megértett beszéddel, beszédhelyzettel, vagyis azonosíthatóvá teszi, lehorgonyozza a megértett beszédhelyzetben” (TOLCSVAI NAGY 2009: 373). Az igei típusjelentés lehorgonyzásának morfológiai eszközei a magyarban a mód- és időjelek, valamint a személyragok. Ezek a folyamat valamilyen mentális térhez kötésében is szerepet játszanak (l. FAUCONNIER 1997; KÖVECSÉS–BENCZES 2010: 159–72). Például az *elutazott* és az *elutazna* egyaránt eltávolítja a jelenetet a közvetlenül megtapasztalható fizikai valóságtól, s előbbi a múlt idő, utóbbi pedig a vágy és a lehetőségesség kategóriáival jellemzett mentális térben helyezi el azt.

Számunkra most az az érdekes, hogy a hasonló jelentéseknek létezik szintetikus és analitikus kifejeződése is: az *elutazna* egyetlen igealakkal hívja elő azt a modalizált eseményt ('x vágyik arra, hogy V-zzen'), amelyet a *szeretne elutazni* két külön szóval szimbolizál. Az *el szeretne utazni* mintázat kifejlődését és elterjedését ily módon elősegíthette, hogy nagyfokú formai hasonlóságot teremt a szinonim *elutazna* igealakkal: mindkét láncot az igekötő és az *utaz-* toldalékolt alakja határolja.³ Eközben fennmaradt a *szeretne elutazni* megoldás is, s a két változat között kisebb funkciómegoszlást lehet érzékelni: az *el szeretne utazni* a fonológiai és a szemantikai póluson is erőteljesebb integrációt mutat (vö. LANGACKER 2003).

A „hasonló jelentés, hasonló forma” elv természetes velejárója (mint ahogyan (19)-ben is megjelent), hogy a különböző jelentéseket pedig lehetőleg különbözőképpen fejezzük ki, vö. a homonímia kerülésének tendenciáját. Ennek annyiban lehet hatása a segédigés szerkezetek szórendjére, hogy a beférkőző sorrend segíti az ún. *semleges* és *nem-semleges* mondatok elkülönülését (vö. KÁLMÁN 1985a, 1985b; É. KISS 2008: 131 stb.). Igekötő + ige szerkezetű igei állítmányok

³ Valójában nem a szinonímia a fontos, hanem a kifejezett jelentés hasonló komplexitása. Például a szintetikus jelen és múlt idejű igealakok (*elutazik, elutazott*) analógiája hozzájárulhatott az *el fog utazni* szerkezetforma megjelenéséhez.

esetén az egyenes és a fordított szórend különbségének van mondattípus-jelölő szerepe (l. (20), vö. IMRÉNYI 2009: 369). Segédigés mintázat használatakor e funkcionális eltérés szórendi jelölését a semleges (*Mi a helyzet?* kérdésre felelő) mondat megszakított szórendje biztosítja (21).

- (20) a) *János elutazott Párizsba.*
 b) *JÁNOS utazott el Párizsba* ('nem más').
- (21) a) *János szeretne elutazni Párizsba.*
 b) *János el szeretne utazni Párizsba.*
 c) *JÁNOS szeretne elutazni Párizsba* ('nem más').

Míg (21a) és (21c) – egy semleges és egy nem-semleges mondat – között formai oldalon egyedül a prozódia tesz különbséget, addig (21b)-t a szórend is megkülönbözteti utóbbtól. Ezáltal (21b) a konstrukciótípus felismer(tet)ése szempontjából előnyösebb, mint (21a). Úgy tűnik, hogy az igekötő + végesalak sorrend annak jelölőjévé vált – függetlenül attól, hogy lexikálisan összetartoznak-e –, hogy a megnyilatkozást semleges mondatként kell értelmezni.

Végül egy további szempontot is ki lehet emelni a magyarázatban. Nevezetesen azt, hogy a segédigék főigékből grammatikalizálódtak (l. HEINE 1993; TOLCSVAI NAGY 2009: 384), és ebből következően ma is alapvető tulajdonságokban osztoznak a „valódi” lexikális igékkel (pl. személyragok felvétele). A tágan értett igei szóosztályon belül pedig igen erős, az összetartozást jelző-erősítő tulajdonság az igekötővel való társulás képessége. A leggyakoribb magyar igék egy jelentős része megengedi, hogy különféle igekötőkkel módosuljon:

1. táblázat

Néhány gyakori ige igekötővel való társulása

	<i>be</i>	<i>ki</i>	<i>le</i>	<i>fel</i>	<i>meg</i>	<i>el</i>	<i>át</i>	<i>rá</i>	<i>ide</i>	<i>oda</i>	<i>szét</i>	<i>össze</i>	<i>vissza</i>
<i>megy</i>	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>jön</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>néz</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Aligha véletlen, hogy a beférkőző segédigék között viszont sok olyan elemet találunk, amelyek főigéi előzményei saját jogon – magas gyakoriságuk, a szóosztályon belüli centrális helyzetük ellenére – nem szívesen módosultak/módosulnak igekötőkkel:⁴

⁴ A kérdőjeles példákhoz vö. a *vki (már nagyon) kivan* 'el van fáradva', *vki (jól) elvan* 'nincs különösebb baja, jól érzi magát', *vki kiszeret vkiből*, *vki elszeret vkit vkitől* mintázatokat.

2. táblázat

Néhány segédige főigei előzményének igekötővel való társulása

	<i>be</i>	<i>ki</i>	<i>le</i>	<i>fel</i>	<i>meg</i>	<i>el</i>	<i>át</i>	<i>rá</i>	<i>ide</i>	<i>oda</i>	<i>szét</i>	<i>össze</i>	<i>vissza</i>
<i>akar</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>kell</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>lehet</i>	-	?	-	-	+	?	-	-	-	+	-	-	-
<i>szeret(ne)</i>	-	?	-	-	+	?	-	-	-	-	-	-	-

A beférkőző használat kifejlődése a fenti elemek esetében felfogható olyan *analogikus komponenciót*, amelynek során a gyakori, ámde jelentéssüknél fogva saját jogon igekötőkkel kevésbé társuló igék is részeseivé váltak ennek a tulajdonságnak, köszönhetően igenévi vonzatuknak. (Hasonló jelenség az angol időjárásigék mellett megjelenő expletív alany, pl. *it rains 'esik'*, amit HAVAS 2007: 64 „kényszeres alanyosításnak” nevez.) Erre az elmondottak miatt oly módon kerülhetett sor, hogy a végeredmény nem veszélyezteti a megértést: mivel **beakar* ige nem létezik, a *be + akar* sort hallva a hallgató nem fut „zsákutcába” a mondat feldolgozása során.

Az érv fontos része, hogy a jelenség háttérében a segédigéknek (a vizsgált szerkezet típusban részt vevő, annak „kollexémájaként”⁵ értelmezhető elemeknek) a tágan értett igei szóosztályhoz való tartozása áll. Ennélfogva nem egy teljesen új tulajdonságot „szereznek meg”, hanem csak egy potenciális tulajdonságukat aktualizálják. Az elemzés e vonatkozását megerősíti, hogy melléknévi abszolút fölérendelt tag esetén nem alakul ki beférkőzés (*fontos elutazni*, nem **el.fontos utazni*). Amikor pedig látszólag ez a helyzet (*el szabad utazni*), akkor az igei státusz egyéb jegyei is megjelennek (pl. feltételes módjel: *el szabadna utazni*).

7. Tanulmányomban a beférkőző segédigés szerkezetek függőségi nyelvtani elemzésére és funkcionális magyarázatára tettem javaslatot. Az elemzés célja az volt, hogy egyaránt tükrözze 1. az igemódosító és a főnévi igenév (lexikális eredetű) kapcsolatát (pl. *el + utazni*), 2. az igemódosító és a végesalak/segédige szoros szórendi és prozódiai egységet eredményező viszonyát (pl. *el + szeretne*), valamint 3. a három elem együttesének szemantikai és/vagy szintaktikai egység jellegét.

A magyar leíró hagyományhoz képest szokatlan, de a témában nem előzmény nélküli módon (vö. BRÖKER 1998 nyomán BARTA et al. 2004 elemzését) azt feltételeztem, hogy az igemódosító alaptagja a segédige, noha régebben a főnévi igenév. A három elem pedig ún. lánc (catena) típusú egységet alkot, mivel kapcsolatrendszerük a dominanciaviszonyok szempontjából folyamatos. A javaslat GROß–OSBORNE

⁵ STEFANOWITSCH–GRIES (2003) ún. kollostrukcionális elemzése a lexémák és az ezeket befogadó konstrukciók viszonyára összpontosít. Ha egy lexéma (kisebb vagy nagyobb valószínűséggel, gyakorisággal) megjelenik egy adott konstrukcióban, akkor e konstrukció kollexémájának minősül.

(2009) fogalmaira épül, és mindhárom fenti igénynek megfelel, ami a bemutatott hagyományos és összetevős szerkezeti elemzésekről nem mondható el.

Bár az érvelés több helyen formai bizonyítékokra hivatkozott (pl. az *El szeret-ne* típusú válaszmondatra és ennek mondatszerkezeti implikációira), a tanulmány végén kitértem a mintázat funkcionális magyarázatára is. REBRUS–KÁLMÁN (2009: 155) alapján egyrészt a szintetikus és analitikus állítmányok közötti jelentésbeli hasonlóság, másrészt a semleges és nem-semleges mondatok közötti funkcionális különbség kifejezésével motiváltam a szerkezetforma kialakulását. Végül egy további tényező volt az igekötővel való társulás képességének kiterjedése olyan igei elemekre, amelyek jelentésükénél fogva saját jogon nem vagy kevésbé módosulnak igekötőkkel. E folyamatot analogikus kompenzációnak neveztem.

Amennyiben az elemzés sikeresnek bizonyul, annak a magyar mondatban számára fontos következményei lehetnek. Bebizonyosodhat például, hogy a függőségi leíró módszer legalább annyira alkalmas a magyar szórendi jelenségek megmagyarázására, mint az összetevős szerkezeti elemzés. Ehhez azonban nem elegendők a hagyományos leíró nyelvtan jelenlegi eszközei, hanem az ábrázolástechnika, a fogalomkészlet és részben a szemlélet megújulására van szükség. Megítélésem szerint ebben a függőségi nyelvtan új szakirodalmi eredményeire és a funkcionális kognitív nyelvészet háttérfeltevéseire (magyarul I. LADÁNYI 2005; LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008) érdemes támaszkodni.

Kulcsszók: függőségi nyelvtan, segédigék, megszakított szórend, lánc, alaptag, régens, mondatípus-jelölés, analógia.

A hivatkozott irodalom

- BARTA, CSONGOR – DORMEYER, RICARDA – FISCHER, INGRID 2004. Word order and discontinuities in a dependency grammar for Hungarian. In: ALEXIN ZOLTÁN – CSENDES DÓRA szerk., Proceedings of the 2nd Conference on Hungarian Computational Linguistics (MSZNY). Juhász Nyomda, Szeged, 19–27.
- BRÖKER, NORBERT 1998. Separating surface order and syntactic relations in a dependency grammar. In: BOITET, CHRISTIAN – WHITELOCK, PETE eds., Proceedings of the 36th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and 17th International Conference on Computational Linguistics, Volume 1. Association for Computational Linguistics, Stroudsburg (PA.), 174–80.
- BYBEE, JOAN 2001. Phonology and language use. Cambridge University Press, Cambridge.
- FAUCONNIER, GILLES 1997. Mappings in thought and language. Cambridge University Press, Cambridge.
- GROß, THOMAS – OSBORNE, TIMOTHY 2009. Toward a practical dependency grammar theory of discontinuities. *SKY Journal of Linguistics* 22: 43–90.
- HAVAS FERENC 2007. Az uráli nyelvek genitívuszárol – tipológiai megközelítésben. *Nyelvtudományi Közlemények* 104: 57–85.
- HEINE, BERND 1993. Auxiliaries. Cognitive forces and grammaticalization. Oxford University Press, Oxford.
- HUDSON RICHARD 1990. English Word Grammar. Blackwell, Oxford.

- HUDSON, RICHARD 2007. Language networks. The new Word Grammar. Oxford University Press, Oxford.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2009. Toward a unified functional account of structural focus and negation. *Acta Linguistica Hungarica* 56: 341–74.
- IMRÉNYI ANDRÁS 2011. A beférkőző segédigés szerkezetek függőségi ábrázolásához. In: CSISZÁR GÁBOR – DARVAS ANIKÓ szerk., Klárisok. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére. ELTE, Bp., 175–84.
- KÁLMÁN C. GYÖRGY – KÁLMÁN LÁSZLÓ – NÁDASDY ÁDÁM – PRÓSZÉKY GÁBOR 1989. A magyar segédigék rendszere. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 17: 49–103.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ 1985a. Word order in neutral sentences. In: KENESEI ed. 1985: 13–23.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ 1985b. Word order in non-neutral sentences. In: KENESEI ed. 1985: 25–37.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ – RÁDAI GÁBOR 1998. Word order variation in Hungarian from a constructionist perspective. In: GROOT, CASPER DE – KENESEI, ISTVÁN eds., *Approaches to Hungarian* 6. JatePress, Szeged, 149–81.
- KENESEI ISTVÁN ed. 1985. *Approaches to Hungarian* 1. JATE, Szeged.
- KENESEI ISTVÁN 2008. A segédigék. In: *StrNyt.* 4: 615–20.
- KESZLER BORBÁLA 2000. Szintagmatan. In: *MGr.* 347–66.
- KIEFER FERENC 2003. A kétféle igemódosítóról. *Nyelvtudományi Közlemények* 100: 177–86.
- É. KISS KATALIN 2006. Mondattan. In: KIEFER FERENC szerk., *Magyar nyelv.* Akadémiai Kiadó, Bp., 110–48.
- É. KISS KATALIN 2008. Tagadás vagy egyeztetés? A *senki, semmi* típusú névmások szórendi helye, jelentése és hangsúlyozása. *Magyar Nyelv* 104: 129–43.
- KOMLÓSY ANDRÁS 1992. Régensek és vonzatok. In: *StrNyt.* 1: 299–527.
- KÖVECSES ZOLTÁN – BENCZES RÉKA 2010. *Kognitív nyelvészet.* Akadémiai Kiadó, Bp.
- KUGLER NÓRA 2000. A mondattan általános kérdései. In: *MGr.* 369–93.
- LADÁNYI MÁRIA 2005. A grammatikalizáció kutatása és a modern nyelvelméletek. In: OSZKÓ BEATRIX – SIPOS MÁRIA szerk., *Budapesti Uráli Műhely IV.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp., 7–32.
- LADÁNYI MÁRIA – TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. *Funkcionális nyelvészet.* *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 22: 17–58.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical prerequisites.* Stanford University Press, Stanford.
- LANGACKER, RONALD W. 2003. Constructional integration, grammaticization, and serial verb constructions. *Language and Linguistics* 4: 251–78.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive grammar: a basic introduction.* Oxford University Press, Oxford.
- LENGYEL KLÁRA 2000a. A segédigék és származékaik. In: *MGr.* 252–8.
- LENGYEL KLÁRA 2000b. A nyelvi egységek szinteződése. In: *MGr.* 24–33.
- MEL’ČUK, IGOR 1988. *Dependency syntax: theory and practice.* State University Press of New York, Albany.
- O’GRADY, WILLIAM 1998. The syntax of idioms. *Natural Language and Linguistic Theory* 16: 79–312.
- OSBORNE, TIMOTHY 2005. Beyond the constituent: a dependency grammar analysis of chains. *Folia Linguistica* 39: 251–97.

- OSBORNE, TIMOTHY – GROB, THOMAS 2012. Constructions are catenae: construction grammar meets dependency grammar. *Cognitive Linguistics* 23: 165–216.
- PÉTER MIHÁLY 2008. A magyar aspektusról – más aspektusból. *Magyar Nyelv* 104: 1–11.
- REBRUS PÉTER – KÁLMÁN LÁSZLÓ 2009. Valóban megmagyarázhatatlanok a magyar infinitívusz toldalékai? In: MALECZKI MÁRTA – NÉMETH T. ENIKÓ szerk., *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VII.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 153–6.
- REBRUS PÉTER – TÖRKENCZY MIKLÓS 2008. Morfofonológia és a lexikon. In: *StrNyt*. 4: 683–786.
- ROBINSON, JANE J. 1970. Dependency structures and transformational rules. *Language* 46: 259–85.
- ROSTA, ANDREW 2006. Structural and distributional heads. In: SUGAYAMA, KENSEI – HUDSON, RICHARD eds., *Word Grammar. New perspectives on a theory of language structure.* Continuum, London, 171–203.
- STEFANOWITSCH, ANATOL – STEFAN TH. GRIES 2003. Collostructions: Investigating the interaction between words and constructions. *International Journal of Corpus Linguistics* 8: 209–43.
- TESNIÈRE, LUCIEN 1959. *Éléments de syntaxe structurale.* Klincksieck, Paris.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2009. A magyar segédige + igenév szerkezet szemantikája. *Magyar Nyelvőr* 133: 373–93.
- WIERZBICKA, ANNA 1995. Adjectives vs. verbs: The iconicity of part-of-speech membership. In: LANDSBERG, MARGE E. ed., *Syntactic iconicity and linguistic freezes.* Walter de Gruyter, Berlin, 223–45.

A dependency grammar analysis of constructions with “infiltrating” auxiliaries

This paper discusses Hungarian discontinuous structures involving so-called “infiltrating” auxiliaries from the perspective of dependency grammar. Drawing on recent work by Thomas Groß and Timothy Osborne, the author analyses the construction in terms of rising and the concept of catenae. Under the proposal, the head of the verb modifier (VM) in the VM + auxiliary + infinitive pattern is the auxiliary, even though its governor is the infinitive. Collectively, these three elements are said to form a catena, i.e. a combination of words which is continuous with respect to dominance. The analysis is supplemented by remarks on the functional motivation of the construction, with the role of analogy taking centre stage.

Keywords: dependency grammar, auxiliaries, discontinuity, catena, head, governor, sentence types, analogy.

IMRÉNYI ANDRÁS